

II. Нормативно – правни източници във виртуалното пространство

1. Обща характеристика и специфични особености

Регулирането на обществените отношения осъществявано от правните норми е ефективен и резултативен способ, тъй като тези норми произтичат от цялото общество и регулират негови основни базови отношения. Позитивното право се гарантира от страна на държавата. Това означава, че държавата притежава в случай на нарушаване на обективното право възможността за легална принуда, чиито механизми се използват за целите на възстановяване на нарушените права или неизпълнени задължения. Чрез тези механизми се осъществяват охранителни, а също така и възпитателни функции.

Формално правните източници във виртуалното пространство съдържат редица особености. Към настоящият момент сравнителният анализ на българското и международното законодателство показва на първо място, че значителна част от тези норми не е разработена и не е приета, а там където са изработени определени норми (България, Франция, Англия, Русия – по въпросите на електронната търговия, защита на авторски права, отговорност на информационните посредници и др.), те не са систематизирани.

На второ място, правните норми във виртуалното пространство обхващат или могат да обхванат със своето въздействие разнородни отношения, в съответствие с които може да се построи всяка система от норми, регулиращи сферата на това пространство и тези раздели от законодателството, с които тя е свързана.¹

Като друга съществена особеност на формалноправните източници регулиращи отношенията във виртуалното пространство може да се посочи това, че отделните норми, регулиращи отношенията във виртуалното пространство се формулират във вид на отделни проблеми в отрасловото законодателство – електронни договори, електронни пари, реклама, маркетинг.

---

¹ Baillet F. Internet: le droit du cybercommerce. Strategies. 2000

Създаването и формулирането на отделни норми в съответното отраслово законодателство е закономерен процес на развитието на самото законодателство, който се проявява при формирането на качествено нови фактически реалности от обективната

Нормативното регулиране на обществените отношения и връзки в тяхната многообразност и специфика е дълъг и самостоятелен процес. Този процес следва историческото развитие на самите отношения със своя собствена логика, което от своя страна води до това, че законодателното регулиране на дадени отношения настъпва дълго време след тяхното фактическо възникване и установяване. Правното регулиране често се предшества от обичаи, от традиции на деловия оборот, норми от морален характер, корпоративни правила. Освен това то не винаги може да обхване всички страни на обществените отношения и често пъти се ограничава само с частично уреждане. Затова в началния етап на регулиране, негов предмет са конкретни отношения (например електронен обмен на данни, автентификация на субектите на електронните отношения) и този процес продължава до момента на преодоляване на конкретиката и постигане на абстрактност при интерпретацията на явленията. Това е вторият етап на нормативното регулиране, който следва продължителен период на установяване на определен вид обществени отношения, както и повтаремостта на определени правила на поведение.

Предвид посочените особености, все още е трудно да бъде очертан кръга от норми регулиращи интернет пространството.

Все пак такъв опит може да се направи отчитайки факта, че виртуалното пространство има международен характер. В този смисъл формалните източници на право, могат да се разделят на вътрешноправни и международноправни (в основата си това са източниците на международното частно право и международното публично право, регулиращи както конкретен тип правни отношения, така и тези, които установяват международно-правните принципи на глобалното информационно общество).

2. Международно - правни източници

2.1 Принципът на свободен достъп до информация и виртуалното пространство

Една от основните черти характеризиращи виртуалното пространство е неговата глобалност. Със своите архитектурни и функционални характеристики то стимулира развитието на социално взаимодействие, което надхвърля териториалния суверенитет на отделните държави. В този смисъл източници на правно регулиране във виртуалното пространство следва да бъдат източниците на международното право – международните договори, актове на международните органи и организации, като израз на съгласуваната воля на държавите, респективно на волята на международната общност.

В този смисъл ще отбележим Всеобщата декларация за правата на човека от 1948г. като първият документ защитаващ основни човешки права.

Първоначално тази декларация е препоръчителен акт, но по силата на нейното широко прилагане, тя става задължителен документ, чието действие не зависи от държавните граници и е универсално. Значението на този акт по отношение развитието на виртуалното пространство е голямо, тъй като правото на информация е принцип, който вероятно следва да се възприема като основополагащ за регулиране на социалното взаимодействие в това пространство.

“Декларацията” провъзгласява правото на човека “да иска, получава и разпространява информация и идеи със всякакви средства и независимо от държавните граници”. Това право може да бъде ограничено със закон с цел гарантиране правата на другите, морала и обществения ред. Ограничаването на това право е допълнено в Международния пакт за граждански и политически права от 1966г., за целите на “охрана на държавната безопасност”, “здравето и нравствеността на населението”. Около тези ограничения се водят споровете между привържениците на теорията за “свободния поток на информацията” и тези, които смятат, че тя трябва да бъде по някакъв начин цензурирана. В тази връзка е вярно разсъждението, че правото на информация следва да е гарантирано от

държавата и всякакви ограничения трябва да бъдат изключения от правилото в разумни предели.

2.2 Източници на международно частно право във виртуалното пространство.

Особено значение с оглед наднационалното развитие на отношенията от частен характер във виртуалното пространство имат нормите на международното частно право. Като отрасъл международното частно право е част от националната правна система на държавите. Негова специфична особеност е това, че той съдържа предимно колизионни норми. Тези норми позволяват при съхраняване различията в правните системи на държавите да се регулират отношения между субекти от различни държави. Затова представляват интерес за настоящото изследване.

В този смисъл като основни актове могат да се посочат Виенската конвенция отнасяща се до договорите за международна продажба на стоки, в сила за България от 01.08.1991г., Парижката конвенция за закрила на индустриалната собственост от 20 март 1883г.(ратифицирана през 1970г.), Бернска конвенция за защита на литературните и художествени произведения от 1886г,ратифицирана през 1972г., Конвенцията относно съдебната компетентност и екзекватурата на решения в гражданската и търговска материя от 1988г., Конвенция за приложимо право към договорните задължения и много други.

От съществено значение за правното регулиране във виртуалното пространство са нормите на международното частно право, свързани с юрисдикционната компетентност, приложимо право по спорове , възникнали по правни отношения с международен елемент, каквито често са отношенията във виртуалното пространство, общите правила, дефиниции и принципи, както и въпросите свързани с тяхното тълкуване.

В тази посока е необходимо да бъде отбелязан приетият през 2005г от българският парламент Кодекс на международното частно право, който регулира основни отношения от международен частноправен характер, като международна компетентност на българските съдилища, приложима

право във връзка с правни сделки, правно положение на субектите, вещни права, договорни и извъндоговорни отношения.

При изследване на юридическите проблеми във връзка с функционирането на мрежата от гледна точка на международното правотворчество и правоприлагане, следва да се признае, че виртуалното пространство представлява сериозно предизвикателство пред традиционното международно частно право. Възможните усложнения в този контекст се състоят в това, че от гледна точка на колизионния метод, изходен пункт за юридически анализ на правните отношения с чуждестранен елемент и за целите на определяне на юрисдикционната компетентност на националните съдилища е преди всичко териториалния аспект. Като правило колизионните норми в националното право и международните конвенции пряко или косвено задават въпроси от типа “Място на причиняване на вредата?” или “Към какво място може да бъде свързано дадено правно отношение?”. При което в тези въпроси също, както и в колизионните привръзки се предполага наличието на “място” позволяващо да се локализира дадено правно отношение в реално географско пространство. Но в условията на виртуално пространство такива категории като територия, място, граница, са лишени от реално съдържание и на практика лишават от смисъл колизионното право като цяло.

Нерешените юридически проблеми свързани с Интернет стават стимул за създаване на различни концептуални модели, с помощта на които се предлага да бъдат решени колизионните проблеми в Интернет, а именно :

- унификация на колизионните норми;
- унификация на материалните норми – в ситемата на т. нар. “интернет право”;
- признаването на Интернет в качеството на особена юрисдикция и създаването на система от специални Интернет – арбитражи за решаването на спорове във връзка с използването на Интернет.

Унификацията на колизионните норми представлява най- малко радикалния способ за решаване на колизионни проблеми в Интернет.

По принцип унификацията на нормите на международното право не е нов проблем, свързан с развитието на виртуалното. Отдавна вече този проблем е поставен и търси своето разрешение в международноправната доктрина. Това което следва да се избегне в случая е свръхгъвкавата система от правила, които избират правото в съответствие с “най – значимите отношения” (*most significant relationships*).²

Независимо от това, че подхода към унификация на националните норми е достатъчно приспособим и превалира в настояще време като разбиране на правните теоретици, не географската природа на виртуалното пространство го прави неприемлив за решаването на спорове, свързани с колизията на норми в Интернет. Налага се мнението, че следва да се изработят лесно приложими правила с цел определяне компетентното право, приложимо по спорове във виртуалното пространство по пътя на приемането на конвенции или следването на “Ръководства” на наднационален съвещателен орган. Заедно с това се предлагат два варианта за създаване на подобна система от единообразни материални норми. Чрез постепенното създаване на своеобразно “общо право” по отношение на Интернет по аналогия на *lex mercatoria*, от една страна и разработване на съответстващи международни споразумения от универсален характер по подобие на Виенската конвенция за международна покупко – продажба на стоки от 1980г.³

Следва да се отбележи, че предвид съществените различия в подходите към Интернет, създаването на подобна международна конвенция в близкото бъдеще представлява трудно осъществима задача. Що се отнася до признаването на виртуалното пространство в качеството на особена юрисдикция и създаването на система от “интернет съдилища”, то реализацията на този проект представлява още по – отдалечена перспектива. В същото време този модел не трябва да бъде изцяло отричан, доколкото вече съществуват експерименти в дадената насока. Американски университет създава специален виртуален

---

² Trachtman Joel P. Conflict of Laws and Accuracy in the Allocation on Government Responsibility // *Vand. J. Transnat, l Law* № 26. 1994. P. 940-941.

³ Рассолов, И.М. Право и интернет, 2003, С.75

арбитраж, целта на който е решаване на спорове, отнасящи се дейността във виртуалното пространство.⁴ Интересно е да се отбележи, че всички основни етапи в съдопроизводството като избор на арбитър, подаването на иск, предоставянето на доказателства, произнасянето на решение, се осъществява изключително чрез Интернет.

Значението на механизмите на регулиране на международното частно право не е проява само на спецификата на виртуално пространство и развиващите се в него обществени отношения и връзки. Това е тенденция, която се наблюдава в националните позитивни правни системи на основание факта, че международното частно право успява да осъществи в значителна степен синтеза между динамизма на естественото право и целерационалността на позитивното право. И в този смисъл международните актове с общочовешко значение, влияят върху националните правни системи и способстват за тяхната унификация.

2.3. Международни договори

В сферата на виртуалното пространство като източници на правното регулиране, наред с останалите източници на международното право особено важно място заемат международните договори.

Един от основните документи със значение не само за правното регулиране на виртуалното пространство, а за развитието на информационното общество като цяло е приетата в Окинава на 22 юли 2000г. от т. нар. “осморка” Харта за глобално информационно общество.

Хартата е безспорно отражение и отговор на напредналите държави на глоболизиращото въздействие на информационните технологии.

Тя има целеформиращо влияние за развитието на националните законодателства като подписалите я държави декларират два базови принципа – максимално пълна реализация на преимуществата на информационните технологии (ИТ, “открити цифрови възможности”) и преодоляване на неравния достъп до тях (преодоляване на цифровия разрив)

---

⁴ [http:// vmag.vcilp.org](http://vmag.vcilp.org)

Базирайки се на общите концепции за информация и право , договарящите се страни се задължават да осъществяват ръководство в усилията на правителствата по установяване на съответстваща политика и нормативна база, стимулираща конкуренцията и новаторството, обезпечаваша икономическа и финансова стабилност, съдействащи в сътрудничеството по оптимизиране на глобалната мрежа, борба с престъпността и т.н.

Както се отбелязва в Хартата, целта на водещите държави е не толкова в стимулирането и съдействието при прехода към информационно общество , но същото така и в пълната реализация на неговите икономически, социални и културни преимущества.

Очевидно Хартата има пожелателен и препоръчителен характер (както в държавния, така и в частния сектор) за ликвидиране на международния разрив в областта на информацията. Тя е солидна основа за ефективно партньорство между участниците, включвайки политическо и правно сътрудничество и в този смисъл се възприема като ключов момент за рационалното развитие на информационното общество въобще.

Окинавската харта предшества Правителствената декларация на икономическия и социален съвет на ООН, за ролята на информационно – комуникационните технологии в контекста на глобалната икономика (приета юли 2000г.), в която се поставя акцент на позитивното влияние на информационните технологии за излизането на малкия и среден бизнес на развиващите се страни на световните пазари и се подчертава необходимостта от предприемане на съгласувани усилия на национално, регионално и международно ниво, за целите на създаване на благоприятен климат за електронна търговия.

2.4. Актове на международни организации

Като важна категория международно – правни източници на правно регулиране във виртуалното пространство могат да бъдат обособени документите, действащи в сферата на правното регулиране на информационните технологии, приети от различни международни организации.

В системата на ООН работата по правното регулиране на отношенията в областта на електронната търговия е съсредоточена в Комисията по международно търговско право UNCITRAL. От нея са разработени Закон – модел за електронната търговия (MLEC) от 1996г. и Закон – модел за електронния подпис (MLES) от 2001г. В тях се признава юридическия статус на електронните документи, премахват се юридическите бариери за използването на електронни споразумения, отменя се “монопола на книжните документи”. Първите сериозни стъпки в тази посока правят международните организации с разработването на типови закони.

На 30 януари 1997г. с Резолюция на Генералната Асамблея на ООН е приет разработеният през 1996г. от Комисията на ООН по международно търговско законодателство (УНСИТРАЛ) Типов закон “За електронна търговия”. Това е първата стъпка в областта на развитието на международното право регулиращо сферата на електронната търговия. Даденият документ носи рамков и препоръчителен характер и е предназначен на първо място за използване от държавите като основа за разработване на националните законодателства.

В него са заложили правните основи на дейността в сферата на електронната търговия, дадени са определения на основни понятия като “електронен документ”, “ електронен подпис”, “ автор на електронен документ”, “ информационна система”, призната е юридическата и доказателствена сила на документите в електронна форма, предявени са условията, към електронните подписи като средство за потвърждаване на автентичността и целостта на електронния документ, разграничени са етапите на сключване на електронен договор и т. н.

Наред с нормотворческата дейност на ООН, във формирането на международното право в областта на регулиране отношенията в информационното пространство активно участие взема и ЕС.

С развитието и институционализирането на европейската интеграция значимо място като източник на нормативно регулиране на виртуалното пространство заема европейското право (право на Общността) и в частност законодателните актове, свързани с развитието на информационното общество.

Правната система на ЕС е създадена чрез съдебни решения на Европейския съд, което я прави уникална . В мотивите на тези решения се провъзгласяват три нови доктрини: за възникването на нова правна система, за за прякото действие на част от нормите на правото на Европейския съюз, за за предимството на правните норми на правото на Европейския съюз по отношение на националното право на държавите – членки ⁵

Правото на Общността се характеризира с прякото му действие във вътрешния правов ред. Интерес представлява и мястото, което заемат източниците на правото на Общността по отношение на международноправните източници. В йерархията на правото на ЕО, както отбелязва К.Цакер, международноправните източници стоят по ранг под източниците на първичното право на ЕО, но имат по – висша юридическа сила от актовете на вторичното право.⁶ Авторът осочва и още един принцип : правото на Общността дерогира диспозитивните норми на общото международно право, но императивните разпоредби на международното право обвързват ЕО и в йерархията на общностното право стоят над актовете на първично и вторично право на Общността. ⁷

Един от основните законодателни инструменти, използвани от ЕС са Директивите. В тях се съдържа задължителния резултат, който държавите- членки следва да постигат в установен срок, при което формите и методите за постигане на този резултат са оставени на свободната преценка на самите държави.

В този смисъл Директивите са предписания, които уреждат конкретни видове обществени отношения и формулират основни принципи, които страните- членки следва да вземат предвид при нормирането на идентични отношения в националните си законодателства.

Тяхното изчерпателно изброяване също е невъзможно, но следва да се отбележат по- важните от тях , сред които са Директива 97/7ЕС на Европейския парламент и Съвета за защита на потребителите при

---

⁵ Ташев, Р. Цит. съч. , С. 170

⁶ Цакер, К. Европейско право, 1998, С. 69

⁷ Цакер, К. Цит. съч. С. 71

договорите за дистанционна продажба на стоки (1997г.), Директива 1999/93ЕС от 1999г. за рамката на Общността за електронните подписи, Директива 2000/31ЕС на Европейския парламент и Съвета от 2000г. за някои правни аспекти на услугите на информационното общество, в това число на електронната търговия, на вътрешния пазар (Директива за електронната търговия), Директива 2002/58ЕС от 2002г. , отнасяща се до обработката на персонални данни и защита на тайната на частния живот в сектора на електронните комуникации и т. н.

Както беше отбелязано Директивите не са пряк източник на право, тъй като имат препоръчителен характер, но факта на тяхното интензивно разработване в сферата на електронните комуникации показва, че тези въпроси фокусират вниманието на европейския законодател и установените в тях принципи ще намират място в националните законодателства на отделните страни.

През 1998г. е прието Предложение за Директива на Европейския парламент и Съвета на ЕС “ За някои аспекти на електронната търговия на вътрешния пазар”.

Основна задача на дадената Директива е гарантиране на условията за надлежно функциониране на международната електронна търговия между държавите – членки на ЕС. В сравнение Типовия закон на УНСИТРАЛ дадената Директива представлява достатъчно обширен документ, определящ насоките за правно регулиране на значителен кръг обществени отношения в сферата на електронната търговия. Освен общите положения документът съдържа комплекс от норми детайлно регулиращи отделни аспекти на електронната търговия. В частност е регламентирана дейността на доставчиците на информационни услуги, установени са правилата за отговорността на информационните посредници и условията при които органите на съответните национални съдебни власти могат да възлагат задължения по контрол и изискване на факти , указващи незаконен характер на дейността. Достатъчно детайлно е установен механизма на сключване на електронни договори, определени са изискванията, на които трябва да отговарят, установени са правила за определяне момента на сключване на договора.

Вторият , но не по- малко важен документ формиращ европейското право за електронна търговия е приетата през декември 1999г. Директива на ЕС за “ Правните аспекти на Обществото за използване на електронни подписи”. В документа се установяват изискванията по отношение на електронните подписи, определят се принципите за тяхното използване, регулирана е дейността на сертифициращите органи, определен е редът за предоставяне на сертификационни услуги.

Международните модели оставят много въпроси. Въведеният принцип на технологична неутралност не позволява да бъде гарантирана адекватно достоверност и затова много национални законодателства приемат по- регулативна система. Оставащите неуредени въпроси се предоставят за решаване от съдебните, от регулативни органи, или от саморегулиращи отраслови органи, които ще установяват стандарти.

Освен Директивите, можем да отбележим и други актове на ЕС, свързани непосредствено с регулиране отношенията във виртуалното пространство, като ръководства , регламенти (например Регламент № 733/2002 за въвеждането на домейна “eu”) и т. н.

Следва да се отбележат и редица актове на Съвета на Европа в същата посока като Конвенцията за защита на физическите лица при автоматична обработка на персонални данни от 1981г.(Страсбург), Конвенция за информационно и правно сътрудничество, отнасящо се до “услугите на информационното общество”от 2001г., Конвенция за киберпрестъпността от 2001г. и др.

Извън рамките на ЕС значителен брой документи имащи отношение към регулиране на виртуалното пространство са приети и от Световната организация за интелектуална собственост (СОИС), Международната търговска организация (МТО), Международна търговска палата, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (разработила Общи принципи за защита правата на потребителите в контекста на електронната търговия) и др.

3 Вътрешно- правни източници на регулиране.

През последните няколко години в България също се активизира процеса на създаване на законодателна уредба в областта на информационните технологии. Особено важно значение в този смисъл има Законът за електронния документ и електронен подпис(ДВ, бр.34 от 6 април 2001г., в сила от 5 февруари 2002), който е първа стъпка към осъвременяване на българското законодателство в съответствие с изискванията на новите икономическите процеси .

Отношенията регулирани от закона са свързани основно с идентификацията на страните във виртуалното пространство, потвърждаване съдържанието на електронния документ, установяване гаранции за сигурността при обмяна на данни по електронен път чрез правната възможност за използването на електронен подпис като средство за автентификация.

Във връзка с прилагането на закона МС приема подзаконовни актове – Наредба за реда за регистрация на доставчиците на удостоверителни услуги; Наредба за дейността на доставчиците на удостоверителни услуги, реда за нейното прекратяване и изискванията за предоставяне на удостоверителни услуги; Наредба за изискванията към алгоритмите за усъвършенстван електронен подпис (и трите в сила от 8 февруари 2002г.).

Основните принципи и цели за развитие на българската политика за изграждане на информационно общество, част от която са и проблемите свързани с регулиране на виртуалното пространство, са изложени в приетата с Решение № 679 на МС от 1999г. – “ Стратегия за развитие на информационно общество в РБ”.

Една от основните формулирани цели за преход към информационно общество е създаването на правна и регулаторна рамка за предоставянето на услуги в новата информационна среда, хармонизирана с тази на ЕС.

В изпълнениена тази програма са приети редица нормативни актове, имащи отношение към развитието на информационното общество – Закон за далекосъобщенията (с последните либерализирани положения, съобразени с новата регулаторна рамка на ЕС в областта на телекомуникациите), Закон за защита на личните данни, Закона за достъп

до обществена информация и т. н. В редица други нормативни актове е дадена възможност определени действия да бъдат извършвани по електронен път чрез електронно подписани документи – Закон за обществените поръчки, Закон за сделките с ценни книжа, подаване на документи в НОИ, митнически декларации и т. н.

Необходимо е да бъде отбелязана и приетата с Решение № 866 на МС от 28 декември 2002г. – Стратегия за прилагане на информационните технологии в държавната администрация (Стратегия за създаване на електронно правителство), Стратегия за развитие на електронната търговия в РБ , както и Закон за електронната търговия.